

СУЧАСНІ ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ В ДОКАЗАХ МІЖНАРОДНИХ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Скляр Надія Михайлівна

кандидат економічних наук,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Донецького державного університету внутрішніх справ

Рік воєнного протистояння України проти Росії ініціював активну роботу дипломатичної, правової, судової та правоохоронної системи нашої держави щодо притягнення до відповідальності країни – агресорки за міжнародні воєнні злочини. За останній рік наша країна звернулась до усіх міжнародних інституцій, в яких можна росію притягнути до відповідальності. Головний судовий орган ООН-міжнародний суд у Гаазі прийняв позов від нашої країни щодо притягнення до відповідальності РФ за спотворення поняття геноциду для виправдання агресії [1]. Як Україна, так і Росія є сторонами Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього [2], та, відповідно, надали свою згоду на вирішення спорів у рамках вищезазначеної Конвенції [2]. Міжнародний суд в Гаазі має повноваження щодо розгляду спорів через порушення зобов'язань країн відносно недотримання норм Конвенції [2] та покарання винних у злочинах геноциду, незалежно від того, де вони відбуваються.

Підставою військового вторгнення в Україну під виглядом «спеціальної військової операції» РФ називає викривлене поняття геноциду зі сторони української влади по відношенню до мешканців Донецької та Луганської обл. Крім того, заперечення права на існування України та українського народу у риторичі агресора, примусове виселення людей та дітей з окупованих територій, означає намір геноциду українського народу.

В історії людства та в практиці міжнародного суду ООН існує чимало інструментів для обґрунтування міжнародних злочинів. Але сучасний стан ведення війни та розвитку технічної бази і технологій диктують нові стандарти проведення розслідувань та фіксації міжнародних злочинів та злочинів проти людства.

Вбивства цивільних під час війни належать до міжнародно-правових злочинів, які розглядає Міжнародний кримінальний суд у Гаазі. Правозахисні організації документують всі випадки злочинів проти цивільних для майбутнього суду в Гаазі над воєнними злочинцями. Так, Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими та Міжнародна асоціація юристів (ІВА), яка базується в Лондоні,

розробили спеціальний додаток 📱 eyeWitness to Atrocities (Очевидець звірств) для тих людей, які стали свідками воєнних злочинів, за допомогою якого є можливість фіксації їх для міжнародних судів [3]. Додаток дозволяє очевидцям максимально безпечно зафіксувати воєнні злочини у формі, яка може бути прийнятою в міжнародних судах. Додаток замаскований під звичайну програму-фотокамеру. Проте він відразу відправляє відзняті матеріали на безпечний сервер і може негайно видаляти їх з пам'яті телефону.

Фото та відео, а також примітки до них, не можна побачити у галереї телефону, якщо не знати спеціальний код доступу. Також є «кнопка паніки», яка дозволяє швидко стерти всі матеріали. Таким чином особа, яка документує злочини, буде максимально захищена від переслідувань. Проте розробники радять спочатку переконатися, що фіксувати воєнні злочини безпечно для життя та здоров'я. Згодом міжнародна команда юристів розглядає завантажені матеріали і вирішує, чи можна використовувати їх у судових провадженнях [3].

Центром прав людини ZMINA, Українською Гельсінською спілкою з прав людини, Truth Hounds, Ukrainian Legal Advisory Group було розроблено Пам'ятку фіксації доказів злочинів проти цивільного населення [4]. Провідні фахівці цих організацій збирають та систематизують інформацію про воєнні злочини та злочини проти людяності під час російського вторгнення.

Американський досвід обробки інформації з відкритих джерел: соціальних мереж, медіа-ресурсів, офіційних джерел, представлених у відкритих цифрових мережах, успішно використовується нашими розвідувальними та правоохоронними органами. Для своєї діяльності та підготовки звітів Розвідувальне управління МО США використовує до 80% інформації з відкритих джерел, таких як: медіа-ресурси, соціальні мережі, офіційні джерела [5]. Методологія розвідувальної діяльності під назвою OSINT (Open source intelligence), котра передбачає пошук, аналіз та первинну обробку інформації, отриманої з відкритих джерел, особливої актуальності набула в наш час, коли більшість інформації подається у цифровому вигляді і може бути отримана безпосередньо з інтернету [6]. Результати такої інформаційно-аналітичної діяльності використовуються для прийняття рішень у сфері безпеки та оборони, зовнішньо-політичної діяльності, для забезпечення кримінальних розслідувань, у комерційній сфері тощо.

Інструментарій OSINT активно використовується українською стороною у російсько-українській війні насамперед за такими напрямками: 1 – розвідувальна діяльність з метою виявлення розташування та спостереження за переміщенням військової техніки та живої сили противника; 2 – фіксування наслідків військових злочинів з метою їх реєстрації та подальшого використання у судових процесах

проти російської федерації; 3 – донесення до міжнародного співтовариства правдивої інформації про військову агресію та злочинну діяльність російських збройних сил на окупованих територіях; 4 – відслідковування злочинної діяльності російських приватних військових компаній та незаконних воєнізованих формувань, які брали участь у збройних конфліктах на території інших держав; 5 – виявлення порушень норм міжнародного права та санкційних обмежень з боку Росії та іноземних державних чи недержавних структур; 6 – протидія інформаційним операціям Росії, спрямованих на поширення неправдивої інформації та пропаганди у міжнародному інформаційному просторі; 7 – запобігання здійсненню російською стороною злочинних дій та терористичних актів «під чужим прапором», з метою дискредитації українських сил оборони [6].

Ще один сучасний інструмент в доказах міжнародних воєнних злочинів є розроблений школою права Університету Каліфорнії в Берклі (University of California, Berkeley) разом з Офісом Верховного комісара ООН з прав людини – Протокол Берклі. Він представляє собою практичний посібник з ефективного використання цифрової інформації з відкритим доступом при розслідуванні кримінальних правопорушень міжнародного кримінального права, порушень прав людини, миру та безпеки людства [7].

Протокол Берклі передбачає:

1. Методи та процедури для збирання, аналізу та зберігання відкритих даних з дотриманням: професійних принципів (підзвітність, об'єктивність та компетентність, відповідність нормам права та заходам безпеки); методологічних принципів (точність, збереження та захист даних); етичних міркувань (захист гідності усіх осіб, залучених до розслідування, забезпечення скромності, інклюзивності, незалежності, прозорості);

2. Визначення правових рамок розслідування.

3. Безпекові застереження: для слідчих, свідків, постраждалих; для інформаційної інфраструктури, апаратного та програмного забезпечення.

Застосування Протоколу Берклі допоможе врахувати дані сотень і тисяч людей, які незалежно одне від одного фіксують вчинені РФ кримінальні правопорушення за допомогою найпростіших засобів – камер, телефонів та Інтернету на окупованій території, а також на територіях, де безперервно ведуться бойові дії. На сьогодні слідчі вже зараз керуються Протоколом Берклі, який схвалений Офісом Генерального прокурора [8]. Але існує недостатня врегульованість національного інституту електронних доказів у КПК України, яка визначається у нечіткому визначенні понять електронних доказів та їх видів. Отже, виникає необхідність у розмежуванні електронного документа ік офіційного та документа, який надається в електронній

формі. Також є проблематика прискороного навчання студентів юридичних ВНЗ та ВНЗ, які готують фахівців з безпеки, алгоритму застосування Протоколу Берклі, інструментарію OSINT та іншим сучасним інструментам в доказах міжнародних злочинів. А це може тягнути затримку в представленні доказової бази в міжнародному суді ООН.

Отже, сучасні цифрові інструменти надають можливість фіксувати порушення прав і свобод людини як на окупованих територіях, так і в місцях ведення бойових дій. Але для ефективного їх використання та можливого застосування в міжнародних судах, необхідно удосконалення чинного кримінально-процесуального законодавства України та введення в програму юридичних дисциплін старших курсів для студентів юридичних і правоохоронних спеціальностей практичного курсу з використання таких інструментів. Оскільки, попри відсутність реального механізму, який би змусив Росію виконати рішення Суду та задовільнити вимоги України, наша задача – нормативно засвідчити, що Росія зруйнувала міжнародний правопорядок, збудований після Другої Світової війни. А питання відповідності доказової бази з цього приводу – це питання не лише нашої країни, а й усієї міжнародної спільноти.

Список використаних джерел:

1. International Court of Justice. Allegations of genocide under the convention on the prevention and punishment of the crime of genocide (Ukraine v. Russian Federation): Application Instituting Proceedings filed in the Registry of the Court on 26 February 2022. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220227-APP-01-00-EN.pdf>.

2. Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього: міжнародний документ ООН від 14.12.1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_389#Text

3. Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими: е-сторінка FB. URL: <https://www.facebook.com/koordshtab/photos/a.122562683865821/127541290034627>.

4. Пам'ятка фіксації доказів злочинів проти цивільного населення. URL: <https://zmina.info/articles/pamyatka-fiksaciyi-dokaziv-zlochyniv-proty-cyvilnogo-naselennya>.

5. Tau B., Volz D. Defense Intelligence Agency Expected to Lead Military's Use of 'Open Source' Data. *The Wall Street Journal*. URL: <https://www.wsj.com/articles/defense-intelligence-agency-expected-tolead-militarys-use-of-open-source-data-11639142686>.

6. Smith-Boyle V. How OSINT Has Shaped the War in Ukraine. American Security Project. URL: <https://www.americansecurityproject.org/osintin-ukraine>.

7. Протокол Берклі: як відкриті джерела допомагають притягнути росію до відповідальності. URL: <https://cedem.org.ua/news/protokol-berkli>.

8. Процедура збору та фіксації е-доказів обов'язково має включати фахівців комп'ютерних технологій. URL: [https://radako.com.ua/news/procedura-zboru-ta-fiksaciyi-e-dokaziv-obovyazkovo-maie-vklyuchati-fahivciv-kompyuternih](https://radako.com.ua/news/procedura-zboru-ta-fiksaciyi-e-dokaziv-obovyazkovo-maie-vklyuchati-fahivciv-kompyuternih-tehnologiy).